
Dom, slim, een E'tje of A'tje: het zijn labels waar schoolkinderen al vanaf hun zesde jaar mee opgroeien. Dat komt door ons ontelijke vertrouwen in de eindtoets en het leerlingvolgsysteem. Onderzoeker Karen Heij legde de praktijk achter de toetsing bloot. Strijdvaardig: "We moeten op de bres springen voor onze kinderen en dat vraagt lef. Maar ik zie beweging ontstaan!"

TOETSEXPERT KAREN HEIJ:

"Ik wil die ongemakkelijke spiegel voorhouden"

Ze had er helemaal niet op gerekend dat bijna twee jaar na haar promotie haar naam zou vallen in de Tweede Kamer. 'Of de minister kennis had genomen van het proefschrift van Karen Heij?' was de vraag in het onderwijsdebat. Ze lacht: "Terwijl vooraf tegen me werd gezegd: als je de wereld wil veranderen, dan moet je geen proefschrift schrijven." Voor deze buitenpromovenda aan de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur liep het anders. Als ze wil kan Heij haar agenda elke dag vullen met lezingen, gesprekken en gastcolleges over het proefschrift dat in 2021 een kleine bom legde onder het systeem van de verplichte eindtoets.

Haar onderwijsadviesbureau doopte ze *Parrhesia*, Grieks voor de moed om vrijuit te spreken. Die moed hadden Heij en haar promotor nodig om aan het onderzoek over de eindtoets te beginnen. De eindtoets

Over Karen Heij

Karen is toetsexpert, taalkundige, maker van de IEP-eindtoets en eigenaar van Parrhesia Onderwijsadvies, en bekend vanwege haar promotieonderzoek 'Van de kat en de bel'.

Karen wil een beweging op gang brengen die stopt om kinderen in hokjes op te sluiten en die scholen hun autonomie teruggeeft.

die in vijftig jaar tijd is uitgegroeid tot een instituut binnen het onderwijs en kinderen vastpint in een hokje. "Bijna een jaar was ik bezig om een universiteit te vinden om mijn proefschrift te schrijven, want ook een promotor steekt zijn nek uit. Maar hoogleraar Paul Frissen ging op het puntje van zijn stoel zitten toen ik hem over mijn onderzoeksvraag vertelde."

Klokkenluider

Bijna dertig jaar werkte Heij voor het grote toetsbedrijf ICE, waar ze ook veertien jaar directeur en eigenaar was. Ze stond aan de basis van onder meer de ontwikkeling van toetsen zoals Nederlands als Tweede Taal en praktijktoetsen in het mbo. Toen ICE de kans kreeg een alternatieve eindtoets voor het basisonderwijs te ontwerpen, was ze eerst verheugd, daarna verbaasd en teleurgesteld. "Het moest een kloon worden van de Cito-eindtoets. Met die manier

van toetsen sluiten we kinderen op in hun verleden.” Alleen wisten toen maar weinig mensen hoe de toets echt in elkaar steekt. “Die kennis was als een graat in mijn keel. Toen ik een kleinkind kreeg en mijn bedrijf inmiddels verkocht had aan een

Onze manier van toetsen verdeelt kinderen veel te vroeg in vakjes

educatieve uitgever, bleef dat aan me trekken. Ik moest uit de toetswereld stappen om klokkenluider te spelen.” Voor Heij was die stap minder groot dan het lijkt. “Ik vond dat niet zo moeilijk omdat ik geen personeel meer had en de gevolgen alleen voor mijzelf waren. Mijn sporen had ik wel verdiend en in rentenieren geen zin. Maar ik wilde ook niet straks tussen zes plankjes liggen zonder overal te zeggen dat het heel raar is wat we doen”, vertelt ze in haar comfortabele werkkamer met uitzicht op de Betuwse weilanden. Hier schreef ze haar 300 pagina’s tellende proefschrift ‘Van de kat en de bel. Tellen en vertellen met de eindtoets basisonderwijs.’ Het is tijd om de kat de bel aan te binden, was haar conclusie, en een maatschappelijk debat te voeren om tot rechtvaardig onderwijs te komen.

Juist geen gelijkmaker

Want dat het systeem onrechtvaardig is, daar moeten we onze ogen voor openen, vindt onderzoeker Heij. Samengevat laat haar onderzoek zien: onze manier van toetsen verdeelt kinderen veel te vroeg in vakjes van sterk of zwak en kinderen gaan zich daarnaar gedragen. De toetsen geven een veel te beperkt

beeld van waar een kind staat in zijn ontwikkeling. En de score voorspelt al helemaal niet waar een kind in potentie terecht kan komen, want de toekomst voorspellen is onmogelijk. “Dat wil niet zeggen dat ik tegen toetsen ben. Ik ben vóór toetsen, maar dan wel voor toetsen die leerlingen verder helpen in hun ontwikkeling. Als leerkracht toets je om te weten of ze de leerstof begrijpen. Soms heb je daar een toets voor nodig, maar soms zie of hoor je het gewoon als je met ze praat.”

Karen Heij spreekt graag in beelden: “De eindtoets in groep 8 is een valbijl. Of zoals *Volkskrant*-columnist Aleijd Truijens het mooi omschrijft: een sjoelbak met vakjes waar je niet meer uitkomt. De toets wordt gepositieerd als gelijkmaker, omdat die voor iedere leerling hetzelfde is en op hetzelfde moment plaatsvindt, maar niet iedereen komt op dezelfde manier aan de streep. Het is een wedstrijd

We hebben iets gebouwd wat met de bril van nu achterhaald is

waarin kinderen van hoogopgeleiden en met Nederlands als thuistaal de winnaars zijn, want we toetsen maar een heel klein stukje taal en rekenen, met alleen meerkeuzevragen. Het is bedoeld om de beste leerlingen eruit te zeven, omdat we geen dubbeltje te veel willen investeren. Wij zijn het enige westerse land dat dit zo doet.”

Wat haar publiek vooral schokt is dat de in 2009 verplichtgestelde eindtoets in feite een politiek- en beleidsinstrument is en draait om onderlinge

vergelijking en selectie. “Het geeft helemaal geen goed beeld over wat een kind kan, want dat meten we niet. Het enige wat we doen is kinderen met elkaar vergelijken.” De eindtoets is volgens Heij primair gericht op aansluiting op de arbeidsmarkt: al sinds de jaren zestig stroomt altijd 20 procent van de twaalfjarigen door naar het vwo, 30 procent naar havo en 50 procent naar vmbo.

“Toetsen is heel gelaagd en complex en zit in de wereld van de psychometrie: het snijvlak van psychologie en wiskunde. Ik probeer uit te leggen wat er gebeurt als je getallen in een rekenmachine stopt. Het gaat niet over getalletjes, maar over de beslissingen die we nemen. Nemen we die besluiten op de juiste gronden? De eindtoets is een vorm van intelligentiemeting. Als iets ontwikkelbaar is, is het intelligentie. Intelligentie wordt beïnvloed door honger, zorgen of stress en dat heeft een negatieve invloed op de mogelijkheden van een kind. Je doet kinderen tekort door ze met toetsen zo vroeg al vast te leggen, met name kinderen die tijd nodig hebben om te rijpen. In de jaren zestig hebben we iets gebouwd wat met de wetenschappelijke bril van nu achterhaald is gebleken.”

Ongemakkelijke boodschap

Haar onderzoek is een *inconvenient truth*, zei iemand tegen haar, vergelijkbaar met Al Gore’s verhaal over de opwarming van de aarde in 2006. “Het is wel een vervelende boodschap voor de zittende macht, in haar taaiheid misschien te vergelijken met de stikstofkwestie. Nee, ik raak er niet gefrustreerd van, want ik heb vanuit mijn expertise uitgelegd hoe het zit en aangegeven hoe het moet, maar er zijn anderen die in beweging moeten komen. Ik kan niet in mijn eentje tegenhouden dat het leidt tot het afschrijven van de helft van de

“Met toetsen zoals de Cito-eindtoets sluiten we kinderen op in hun verleden.”

fotograaf Hub van Beurden

De lees-, luister- en kijktips van Karen Heij

- Boek van Ewoud Kieft: 'Vechten voor democratie'.
- Boek van Femke Vindevogel: 'Confituurwijk'.
- Podcast van De Correspondent met neuroloog Harold Bekkering over waarom leren begint bij nieuwsgierigheid.

bevolking en tot populisme. Ik kan het wel uitleggen en ben van plan dat te blijven doen."

Voor iemand die ons een ongemakkelijke spiegel voorhoudt, is de kritiek op haar onderzoek haar meegevallen. "Veel tegengas heb ik niet gekregen. Ik werd meteen uitgenodigd door de top van de ambtenaren op het ministerie van Onderwijs om erover te vertellen. Het heeft me wel verbaasd over hoe weinig beleidsmakers weten over hoe toetsing werkt. De verplichte eindtoets is destijds voor zoete koek aangenomen, zonder grondig onderzoek. Tijdens mijn bezoek vertelden ze dat de eindtoets plaats gaat maken voor een doorstroomtoets. Je kan het beestje wel een andere naam geven, zei ik, maar daar wordt het geen ander beestje van. Na mijn bezoek bleef het stil. Misschien vinden ze de urgentie niet groot genoeg."

Van onderop

Enthousiast en hoopvol is Heij wel over de beweging die ze ziet ontstaan binnen het onderwijs zelf. "Leraren hadden al langer een naar onderbuikgevoel. Via 'Leve Het Onderwijs' zie ik scholen hun krachten verenigen, omdat ze niet op deze weg verder willen. Natuurlijk is de angst van schoolleiders en leerkrachten groot, omdat het bestuur je kan wegsturen of de Inspectie van Onderwijs de school kan afkeuren. Dat vraagt lef, maar het moet van onderop komen.

Ook zou het me een lief ding waard zijn als jeugdzorg zou agenderen dat die labels kinderen kwaad doen.

Die schooletiketjes zorgen ervoor dat jeugdzorg het nu zo achterlijk druk heeft. Een kind dat op 6-jarige leeftijd een E'tje scoort, denkt als twaalfjarige dat hij een E'tje is geworden. Als een kind al niet zeker uit de opvoeding komt en school doet daar zo'n schep bovenop, dan is er niet veel over als een kind twaalf is. De school zou juist tegenwicht moeten bieden."

Schooletiketjes zorgen ervoor dat jeugdzorg het zo druk heeft

Vurig vervolgt ze: "Een heleboel ouders zien dat het een kansloos gevecht is. Wat zij kunnen doen? Als je nog een basisschool voor je kind moet kiezen, kan je kijken naar hoeveel waarde ze hechten aan het leerlingvolgsysteem. Als een school aangeeft daar pas in groep 7 mee te beginnen, zou ik mijn kind liever daarnaartoe sturen. En ouders en leerkrachten moeten proberen die eindtoets niet op te blazen, maar heel klein te maken voor het kind."

Terug naar de tekentafel

Voor Heij is er nog werk aan de winkel bij schoolbesturen, vertelt ze. "Daar steek ik veel energie in, want die hebben de macht om het gesprek met de inspectie aan te gaan. Als ik zie dat een school veel individuele

aandacht geeft aan kinderen die iets meer nodig hebben, dan vind ik het lovenswaardig dat die school zich niet laat opknopen aan de norm. Het kind is er niet om de school goed te laten scoren; onderwijs is er om kinderen op weg te helpen."

Dat er beweging ontstaat juicht Heij toe, want het leidt richting de eerste stap die we moeten zetten: een fundamenteel debat houden over de bedoeeling van ons onderwijs. "Dat staat ook niet in de Grondwet. Het is geen kwestie van alleen de eindtoets schrappen of alleen een middenschool invoeren, want daarmee los je het niet op. Laat onderwijs de plek zijn waar kinderen met elkaar leren en we burgers vormen die elkaars waarde zien. Niet langer op elkaar neerkijken of je minder voelen. Het zou de Onderwijsraad sieren als zij dit debat begint."

Cirkel bijna rond

In Nederland staat ze nog vooral op de zeepkist, in Suriname mag ze al iets dóen. Glunderend: "De Surinaamse minister snapt dat ze in de samenleving iedereen nodig hebben en stopt met deze manier van toetsing. Er komt een nieuwe middenschool en een talentenbenadering. Ik mag meedenken over onderwijsresultaten en nieuwe vormen van toetsen. Fantastisch dat ik met hen de schouders eronder mag zetten!"

De vrouw die als meisje 'onderwijzeres in een ontwikkelingsland' wilde worden is op haar 59ste aardig dichtbij haar droom gekomen. Zondag vliegt ze weer naar Suriname. Om daar het verschil in het leven van kinderen te maken.

Alle tips uit De Omwenteling vindt u hier:

